

גיטין י שבועות תשפ"ג

משה שווערד

1. שערם מצויינים בהלכה

ועי' במס' ר"ה (כב:) משקלקלו הכותים התקינו שיהיו שלוחין יוצאין, ופרש"י שהכותים קלקלו שגם הם השיאו משואות שלא בזמן כדי להטעות עם ישראל בקידוש החודש. ולכאורה צ"ב הרי במצות מצה אמרי' כאן שדקדקו יותר מישראל, ושם אמרי' שקלקלו בזמן המועדות, ומשמע שעשו כן כדי שלא יקיימו המצוות בזמנם, וא"כ ה"נ בענין מצה בפסח עשו כן, והאיך אמרי' דדקדקו בזה, הא לא אכלהו בזמנו. ואפשר לומר דס"ל כהבייתוסין דהא דכתיב (אמור כג-טו) "ממחרת השבת", היינו ממחרת יום השביעי, ולכך היו אומרים דעצרת חל לעולם ביום א' בשבוע, כדאמרי' בגמ' מנחות (סה.), ולדבריהם כשיחול יום א' של פסח ביום הראשון יצטרכו להמתין עד יום א' הבא, ומשו"ז נראה דהיינו טעמא שקלקלו הכותים גם בחג הפסח אע"פ שדקדקו במצות הפסח יותר מישראל, כדי שיחול יום א' דפסח ביום השבת, וממילא יחול עצרת אחר השבת, ויספרו כל ישראל ספה"ע כחשבונם. עוד אפ"ל

2. רש"י מסכת גיטין דף י עמוד א ד"ה ואדם יוצא

ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח - משום חובת לילה הראשון שהוא חייב לאכול מצה המשתמרת כדכתיב (שמות יב) בערב תאכלו מצות ואפי' ידעינן בה דלא החמיצה לא נפיק בה אלא אם כן עבד לה שימור לשם חובת מצה דכתיב (שם/שמות י"ב/) ושמרתם את המצות וכותים בקיאים הן שצריכה להשתמר לשמה ועושין לה שימור.

3. דבר יעקב מסכת גיטין דף י עמוד א

יד[רד"ה ואדם יוצא וכו' לא נפיק אלא א"כ עבד לה שימור לשם חובת מצה - כתב בש"י ר' דוד [אות רכח] שמשמע מדברי רש"י דלא סגי בשמירה מחמץ אלא בעינן שמירה לשם חובת מצה [לשם מצות מצה]. וכן משמע מלשון התוס' [ד"ה ואדם]. וכן משמע מרש"י [פסחים לח ב] שכתב כל שימור שאתה משמרה שלא תחמץ התכוון לשם מצה של מצוה. וכ"כ המנ"ח [מצוה י - ח]. הגר"ח [חמץ ו - ה] כתב שיש שני דינים, שמירה שלא תחמץ, ושמירה שלא תחמץ לשם מצת מצוה.

הריטב"א [פסחים מ א] כתב שא"צ שמירה לשם מצוה אלא שימור לשם מצה דהיינו שלא יחמץ. ולכן כתב שמהני גם אפית גוי כשישראל עומד על גביו. [המ"ב [סימן תס - ג] מביא בזה מחלוקת]. והביאור דאם בעינן מחשבה חיובית לשם מצוה, לא מהני מה שישראל עומד על גביו. וכן משמע מלשון הרמב"ם [חו"מ ה - ט] דסגי בשימור שלא תחמץ.

הערוך השולחן [סימן תנג - יח] כתב שלפי שיטת רש"י איכא מצות שמירה דוקא לכזית מצה שאוכל בלילה הראשון ולא לשאר המצות, ואין שום ענין לאכול מצה שמורה בשאר ימי הפסח. ומביא דשיטת

הרי"ף והרמב"ם [שם] שיש מצוה לאכול מצה שמורה כל ימי הפסח, וזה לשיטתם שס"ל שהשמירה היא מחימוץ [ולא משום לשמה דמצות מצות]. ומוסיף הערוה"ש שזה חיוב מדרבנן שמחויב לאכול שמורה כל הפסח, ולכן היכא שאינו יכול להשיג מצות שמורה, כתבו הרי"ף והרמב"ם שאינו מחויב לאכול שמורה אלא בכזית הראשון.

4. תוספות מסכת גיטין דף י עמוד א ד"ה מצת כותי

מצת כותי מותרת - ואם תאמר הלא גזרו על פתן כדאמרינן בפירקי דרבי אליעזר (פ' לח) לפי שהיו מבטלינן בנין בית המקדש בימי עזרא וקתני התם מכאן אמר רבי אליעזר כל האוכל פת כותי כאילו אוכל בשר חזיר ותניא נמי בפ"ק דחולין (דף יג.) גבי מין פתו פת כותי ואור"ת דמירי בעיסת ישראל שעשה כותי מצה ממנה וא"ת אמאי יוצא בה ידי חובה דילמא לא שמרה לשם מצה דחשידי אלפני עור וגו' וי"ל כגון דקים לן דאין לכותי מצה אחרת שיוכל לצאת בה ידי חובתו כדמשמע בריש חולין (דף ד.) קוטע ראשו של אחד מהן ונותנו לו אכלו מותר לאכול משחיטתו.

5. מהרש"א על גיטין דף י/א

בד"ה מצת כותי כו' ואם תאמר אמאי יוצא בה ידי חובה כו' דחשידי אלפני עור וגו' עכ"ל. וארישא מצת כותי מותרת ודאי דל"ק להו הכי [1] דכיון דעיסת ישראל הוא מסתמא הכיר בה דלא החמיצה שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו דאפילו בצקות של עובד כוכבים שרי בכה"ג כדאמרינן סוף פרק כל שעה ומהרש"ל כתב בזה בע"א ואין להאריך וק"ל:

6. מהרש"ל על גיטין דף י/א

תוס' בד"ה מצת כותי כו' וא"ת אמאי יוצא בה כו'. נ"ב [2] אבל לא מקשה למה אינו אסור משום חמץ דפשיטא דירא הכותי שלא יתן לו הישראל ממנו לאכול ואי אפשר שלא יאכל שהרי הוא עשה לו ודו"ק. (עיין במהרש"א):

7. נחלת משה [3]

קושיא במהר"ם שיק' דלכן לא הקשו התוס' דליתוּם שזכ' חמץ דכלא ח"כ ועבור הכותי על צל יראה וצל ימלא ואע"פ דמירי בעיסת ישראל שעשה כותי מלא ממנה מ"מ כיון שזה באחריות הכותי הרי הכותי עובר בצל יראה וצל ימלא כדאמרינן בפסחים ה: דאם הנפקד קיבל עליו אחריות הרי הוא עובר בצל יראה (וכן פסקינן בשו"ע אור"ח סימן ת"מ סעיף א') וכאן מסתמא קיבל עליו הכותי אחריות על העיסה ולכן הקשו התוס' רק דילמא לא שמרה לשם מלא.

8. נחלת משה

אי ת"ק אפי' שאר שטרות נמי. פי' כיון דכת"ק סובר דכל מלאכה הכתובה בתורה סמכין עליהו ח"כ אף בשאר שטרות יהיו נאמנין דכא' זה כתוב בתורה דאסור להגיד עדות שקר דכת"ז לא תענה זרעך עד שקר וגם כת"ז מדבר שקר תרחק.

9. נחלת משה

אִי ר' אֶלְעָזָר אָפִי גַם אֶשֶׁה נָמוּ לֹא. הִנֵּה רָשִׁי כְּחַצ
צִמְשֹׁנָה דִּכְטַעַס דַּעַד כּוֹתִי פֶסוּל הוּא מִשּׁוּם דְּחִשְׁדֵּי אַעְדוּת
שֶׁקֶר, וְהַקְשָׁה כִּתְפֹאֶרֶת יַעֲקֹב אִ"כּ מֵאִי קֶאֱמַרְהָ הַגְמָרָה אוֹ
ר"א אָפִי גַם אֶשֶׁה נָמוּ לֹא הֵא ר"א רַק קֶאֱמַר דְּאֶסּוּר
לֵאכּוֹל מֵנֶחֱ כּוֹתִי לִפִּי שֶׁאֵין צִקִּיאֵין צִדְקוּקִי מֵנֶחֱ אֲבָל
לְעוֹלָם אֶפְשֶׁר לִימַר דְּסוּבָר דִּלָּא חֲשִׁידֵי אַעְדוּת שֶׁקֶר וְנִשְׁאָר
צִנ"ט, וְלַעֲגִידִי דִּהֵא דִקֶּאֱמַר ר"א שֶׁאֵין צִקִּיאֵין צִדְקוּקִי
מֵנֶחֱ כִּיִּינוּ שֶׁאֵין מִדְּקִדְקִין צִדְקוּקִי מֵנֶחֱ וּמִזְלִילִין צִדְקָה
(כִּמוּ שֶׁפִּי הַחֹסֵם לְעִיל צ: ד"ה לִפִּי וְכו' שֶׁאֵין צִקִּיאֵין
לְשִׁמָּה כִּיִּינוּ שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין ע"ש) וְכֵן מִשְׁמַע מִזֶּה שֶׁכַּחַצ
רָשִׁי צִדְקָה ר"א אֶסּוּר וְכו' דְּחִשְׁדֵּין לְכוּ שֶׁמֶה מִחֲמַלִּין
עַכ"ל, וְלִכֵּן חֲשִׁידֵי אַעְדוּת שֶׁקֶר דִּכְס לֹא מִדְּקִדְקִין שִׁיכִי
עֲדוּתָן לְגַמְרֵי אִמָּת.

10. נחלת משה

אִי הָכִי מֵאִי אִירִיָּא חֵד אָפִי תִרִי נָמוּ אֶלְמָה אִמֶּר ר'
אֶלְעָזָר וְכו'. וְהַקְשָׁה הַחֲתִ"ם לִמָּה לֹא הִקְשׁוּ אֶת הַקּוּשִׁיא
הַזֹּאת גַּם אֲלִיצִיָּה דִּכְתִּ"ק ע"ש מִה שֶׁחִירָן, וְלַעֲגִידִי לַחֲרָן
דִּכְקוּשִׁיא שֶׁמִּקְשָׁה אֲלִיצִיָּה דִּכְתִּ"ק הוּי קוּשִׁיא הִרְבֵּה יוֹתֵר
חֲזָקָה דִּקְשָׁה מִהַמְשֹׁנָה צִעֲמָה לִמָּה חֵקֵן שֶׁצִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת
פֶּסוּלִין אֲבָל הַקּוּשִׁיא הַזֹּאת הוּי רַק מִר' אֶלְעָזָר (הַאֲמֹרָה)
דִּמְהַמְשֹׁנָה צִעֲמָה לֹא קֶשֶׁה כְּלוּם דִּחֵת הַמְשֹׁנָה אֶפְשֶׁר לִפְרֹשׁ
דֹּאף שֵׁנִים כְּשֶׁרִים כִּמוּ שֶׁאֲמֹרֶת הַגְמָרָה לִקְמֵן צִעֲמוּד צ'
לִכֵּן אֲלִיצִיָּה דִּכְתִּ"ק שֵׁיט לֹא קוּשִׁיא מִהַמְשֹׁנָה צִעֲמָה אִ"ל
לְכוּסִיף גַּם אֶת הַקּוּשִׁיא מִר' אֶלְעָזָר אֲבָל אֲלִיצִיָּה דִּרְשִׁצ"ג
שֶׁאֵינוּ יֹכֵל לְהַקְשׁוֹת מִהַמְשֹׁנָה צִעֲמָה מִקְשֵׁי מִר' אֶלְעָזָר.

11. תוספות מסכת גיטין דף י עמוד ב ד"ה אי לאו

אי לאו דכותי חבר הוה לא הוה מחתים ליה מקמיה - תימא אם כן כוליה שטרא מתקיים אפומא דחד ישראל
דחתים לבסוף ויש לומר דאין לחוש כיון דהאי כותי כשר מדאורייתא דגרי אמת הן.

12. חדושי הרשב"א על מסכת גיטין דף י/ב

הא דאמרין לעיל אי לאו דכותי חבר הוה לא הוה מחתים ליה מקמיה. הקשו בתוספות א"כ נמצא גט זה מתקיים
כלו על פי עד אחד זה ישראל, דהא אפומיה סמכינן. ותירץ ר"י ז"ל דכותי מדאורייתא כשר הוא דגרי אמת
נינהו, אלא דחשו להם חכמים, ובכי הא לא פסלוהו דסמכי אחזקה זו. ועוד נראה לתרץ לפי מה שפירשתי

למעלה (ע"א, ד"ה הא) דלא הכשיר ר"א אלא בדאחזוק, דהכא לא עדות הוא דהא כולהו כותאי אחזוקי מחזקי בהא, אלא דחשו להן לפי שאין בקיאיין בדקדוקי מצוה, וכיון דישאל זה מחתמו מקמיה איגלאי מילתא דהאי מדקדק הוא וגלויי מילתא בעלמא שפיר דמי, ודמי לההיא דאמרינן ביבמוח (לט, ב) ואשתמודענוהי דהדין פלגיא אחוהי דמיתני דמן אבוהי הוא, ואסיקנא כמ"ד גלויי מילתא בעלמא הוא, ואפי' אשה ואפי' קרוב מהימני:

13. ריטב"א [קוק]

והא דאמרי³⁸⁰ אי לאו דכותי חבר הוה לא הוה מחתים ליה מקמיה. וא"ת³⁸¹ א"כ נמצא גט זה כולו מתקיים על פי עד א' / וי"ל דמן התורה עד כותי כשר הוא דגירי אמת הן, אלא דחשו להם חכמים, וכיון דישאל זה אחתמיה מקמיה ודאי כותי כשר הוא, ואין זה אלא לגלויי מילתא³⁸², ומיהו³⁸³ השתא הא אסיקנא בפ"ק דחולין³⁸⁴ דעשאו גויים גמורים, ואפי' חתם מקמיה ישראל פסול.

14. נחלת משה

דף י' ע"ג. גזירה משום כולכם. לכאורה קשה אם גם אם יאמר כולכם ג"כ לא צעין שיחתמו זה בפני זה אלא צעין שיחתמו כולם וי"ל דיש כאן צי גזירות, (א') היכא שאמר כולכם גזרו חכמים שלא יחתמו זה בלא זה דאל"כ חיישינן דילמא יחתמו עכשיו רק חלק מהם ולמחר ישכחו להחתיים את הנותרים ויתנו לאשה את הגט וכיון שהאשה תראה שיש על הגט צי עדים תחשוב שהגט הוא כשר ותנשא בו, צי' דאפי' אם לא אמר כולכם גזרו חכמים שלא יחתמו זה בלא זה אטו אם יאמר כולכם.

15. פסקי רי"ד מסכת גיטין דף י עמוד ב

[1] פ' י"ש לומר (דרשב"ג) [דר"ג] היה מחזיק הכותים בחזקת כשרים והיה מכשירם אפי' בשאר שטרות ופליג אכולה מתניתין, [2] ויש לומר דוקא בגיטין דמשום חומרא דאשת איש הוחזקו לעשותן בכשרות. והשתא דאמרי' בהכל שוחטין לא זזו משם עד שעשאו גוים גמורים, הרי הן כגוי לכל דבר, ופסולין בין בגיטין בין בשאר שטרות וליין נסך ולשחיטה ולכל דבר דינם כגוי.

16. שפתי כהן על יו"ד סימן קנט

(ה) כותיים יש להם דין מומר לעבודת כוכבים. משמע דאסור להלוות מהן ברבית וכן משמע יותר בהעט"ז וצ"ע דהא קי"ל בכמה דוכתי שגזרו על הכותים ועשאו כעובדי כוכבים גמורים ודוחק לומר דוקא להתמיר שתהא שחיטתן אסורה וייןם יי"נ אבל לא להקל דכיון שעשאו כעובדי כוכבים גמורים משמע דלגמרי עשאו כעובדי כוכבים גמורים ועוד דודאי אף להתמיר חומרא דאתי לידי קולא הוא ממקום אחר וק"ל וכן לקמן סי' רס"ו סעיף מ"ז כתבו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והמחבר שגטי נשים ושחרורי עבדים פסולים בזמן הזה בעד כותי משום דקי"ל פרק קמא דחולין דעשאו כעובדי כוכבים גמורים אע"פ שהוא קולא שאם יקדשה אחר לא תהא מקודשת לו ולא תצטרך ממנו גט וכן בשחרורי עבדים הוי עבדו ופטור מהמצות וכ"כ שם סעיף פ' בשם הרמב"ם ור"ן וב"י שכותי בזמן הזה דינו כעובד כוכבים לענין מוכר עבדו דיוצא לחירות

וכתבתי שם שכן דעת הרב והוי קולא דמותר בבת חורין ואף להב"ח שם דכתב דהוי ספק היינו כדמפרש התם טעמא דכיון דלא הוי אלא קנס לא קנסו בכותי משא"כ בשאר דברים ע"ש ודוק אלא ודאי הם עובדי כוכבים גמורים לכל דבר ואם כן מותר להלוות מהן גם כן ברבית:

17. נחלת משה

ל"ש מכר ל"ש מתנה וכי. כתב הר"ן דשטר מכר היינו שטר ראוי והא דקרי לשטר ראוי שטר מכר לפי שרוב שטרי מכר הם לראוי דאח הקנין עושין זכסף, ושטר מתנה היינו שטר קנין והא דקרי לשטר קנין שטר מתנה לפי שרוב שטרי מתנה נעשה הקנין על ידם. והנה יכול להיות ששטר מכר יהי שטר קנין כגון שזקף את המעות צמורה והקנין נעשה ע"י השטר ואז אם יעשו את השטר בערכאות הוי חספא בעלמא (לפי הס"ד ולפי החירוק השני של הגמרא) ויכול להיות ששטר מתנה יהי שטר ראוי כגון ששעה את הקנין ע"י חזקה והשטר הוי לראוי בעלמא ואז אפי' יעשו את השטר בערכאות יהי כשר לכ"ע.

18. ריטב"א [קוק]

ואיבעית אימא תני חוץ מכגיטי נשים כלומר ³⁹⁸ חוץ מכל שטר שיהיה גמר הענין בשטר כגיטי נשים, והינו (שטר) שטר מתנה שגמר הקנייה הוא בשטר, ופסול דומיא דגיטי נשים. / ויש אומרים ³⁹⁹ דהני תרי לישני ⁴⁰⁰ פליגי דללישנא קמא דהיינו לשמואל שטר מתנה הנעשה בערכאות של גוים כשר מדינא דמלכותא, וללישנא בתרא ⁴⁰¹ אפי' היכא דאיכא הרמנא דמלכותא. [ואיכא מאן דמפרש ⁴⁰² דלא פליגי, אלא דשמואל קאי היכא דאיכא הרמנא דמלכותא] דהתם ודאי כשר מדינא דמלכותא, ופירוקא בתרא היכא דליכא הרמנא דמלכא אלא ערכאות העומדת מאיליהן, אבל ודאי היכא דאיכא הרמנא דמלכא אפי' ללישנא בתרא כשר, דהא קי"ל ⁴⁰³ דינא דמלכותא דינא. ויש אומרים ⁴⁰⁴ שלא אמרו דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שיש בהן תועלת למלך, כי ההיא דאמרי' בפ' חזקת ⁴⁰⁵ מלכא אמר לא ליקני איניש ארעא אלא באיגרתא, כלומר כדי שיחתום הוא השטר ויקיימנו, ויטול ממנו חקו. וכדאמרי' גמי ⁴⁰⁶ תדע דקטלי דיקלי ועבדי גשרי ועבדי' ⁴⁰⁷ עליהו, והכא בשאין למלך בדין זה שום תועלת. ואינו נכון ⁴⁰⁸ דאמרי' בפ' חזקת

19. שערם מצויינים בהלכה

ועי' ברשב"ם במס' ב"ב (נד: ד"ה והאמר) הטעם דדינא דמלכותא דינא, מפני שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו, והלכך דין גמור הוא כו'. ומפרש בתרומת הדשן (סי' שמא) דאפי' אם לא קיבלו עליהם בפירוש, כיון שהמלכות רגילה בזה, הרי על דעת כן אנו קובעים דירה תחתיה, ומקבלים עלינו עולה ומשאה. ועי' בר"ן במס' נדרים (כח.) בשם התוס', וברא"ש שם (פ"ג סי' יא) שכתבו הטעם, כיון שכל הארץ של המלך היא, והוא יכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ. והרשב"א במס' יבמות (מו.) והנמוק"י בנדרים (שם) כתבו הטעם, שזהו בגדר דין כיבוש מלחמה, והוי כאילו לקחום במלחמה, שיש לו בהם קנין הגוף, וילפינן מדכתיב (חוקת כא-א) "וישב ממנו שבי", ועל מנת כן באים לגור בארצו.

ועי' בשו"ע (חור"מ סי' שסט ס"ח) דמבואר דדבר זה נאמר, אם הדין כולל כל העם כאחד, אבל אם מחלקים בין איש לאיש אין זה דין אלא חמס. וברמ"א (שם סי"א) כתב, דדינא דמלכותא נאמר אם זה לתקנת המדינה, אבל אם אין להם שום הנאה, אין לנו לדון לפי משפטי הערכאות, דא"כ בטלו ח"ו כל דיני התורה. ובתשו' מהרי"ט (ח"ב חור"מ סי' נט) כתב, דלענין לשלם מס המדינה שנוהגין לפטור לחכם הממונה על הציבור, דה"ה בעל הוראה, וכל תלמיד ותיק שעוסק בגמרא ופוסקים תדיר ויהיה מורה לציבור פטור מן המס, והביא לזה כמה ראיות מגמרא. וכ"כ

בתשו' חתם סופר (ח"ו סי' כט) דאע"פ דדינא דמלכותא להטיל מס על עמו להעמיד מהם אנשים לצבא, מ"מ הבחורים לומדי תורה, אפי' לא פטרם המלכות בפירוש, מ"מ מדיני התורה הם פטורים כמפורש בגמרא ב"ב (ח.). עי' בבית שמואל (אהע"ז סי' כח סק"ג) דמבואר מדבריו דדינא דמלכותא הוא מדרבנן. אבל בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' שיד) כתב, דדינא דמלכותא דינא מן התורה בלי ספק,

20. גנת אגוז [ע' קפב]

הפקעת הלוואתו. אכן נראה פשוט בדמוקרטיא, שאין תכלית תשלומי המסים להעשיר את מישהו אלא לכסות את הוצאות המדינה, שצריכים לשלם עבור הולכת הדואר, ואסיפת האשפה ושריפתה, ונקיון מי השתיה, וחברת מכבי האש, והמשטרה ועבור בטחון המדינה וכו', נמצא שאין זה בכלל בבחינת "מנת המלך", אלא הרי כל אנשי המדינה דינם כשותפים לגבי כל הענינים הנ"ל (הדואר והאשפה וכו') [ופקידי הממשלה הם רק המנהלים את השותפות] וזהו דין השותפים, שהרוב תמיד יכול לכוף להמעות להוציא ממון מכיסם בכדי שתשתפר השותפות. ומשל למהד"ד, לשותפים באיזה עסק, כגון — שיש להם מפעל לעשיית נעליים, והם כ"כ מצליחים בעסק עד שרוב השותפים החליטו לפתוח סניף בלונדון ובפריו, שהרוב יכול לכוף להמיעוט להוציא ממון מכיסם בכדי שהשותפות תשתגשג, ואם ע"י איזה ערמה לא ישלם אחד מהשותפים את חלקו, הרי הוא גוזל משאר השותפים, שהרי מעתה יצטרכו הם להוציא יותר מכיסם.

וה"נ במי שאינו משלם מסים לממשלה

21. תוספות מסכת גיטין דף ט עמוד ב ד"ה אע"פ שחותמיהן

אף על פי שחותמיהן עובדי כוכבים כשרים חוץ מגיטי נשים - ואור"י דחותמיהן עובדי כוכבים יש לפסול אף ע"פ שכתבו ישראל דלאו בני כריתות ניהו כדאמרינן לקמן ועוד דבעינן לשמה ועובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד כדאמרינן בספ"ב (לקמן דף כג.) ועוד דלאו בני שליחות ניהו דאין שליחות לעובד כוכבים ומדבעינן שיאמר לסופר לכתוב ולעדים חתומו משמע דבעי שליחות ועוד דפסולין לעדות ואפי' לרבי מאיר דלא הוה בעי למיפסל עבד לעדות משום דכתיב (דברים יט) שקר ענה באחיו ועבד אחיו הוא במצות אבל עובד כוכבים דלאו אחיו הוא פשיטא דפסול וכיון דלאו בני עדות ניהו היה ראוי אפילו כל שטרות העולים בערכאות של עובדי כוכבים לפסול מן התורה אפי' אותם העומדים לראיה אלא תקנתא דרבנן הוא היכא דקים לן בסהדוטיהו שהוא אמת דלא מרעי נפשיהו ומ"מ שטר מתנה קאמר לקמן (דף י:) דחספא בעלמא הוא אף על גב דקים לן דקושטא קאמר משום דהרי אין כאן שטר ולמאי דמוקמינן לה בעדי מסירה ורבי אלעזר היכא דכתבו ישראל לא מיפסל אלא מטעם מזוייף מתוכו.

22. שערים מצויינים בהלכה

שכל שטרותיהם יועילו. ועי' בהגהת אשר"י שהקשה, א"כ משה ואהרן אמאי לא מהימני, הא ודאי לא מרעי נפשיהו, עי"ש מש"כ אי

רש"י ד"ה חוץ מגיטוי נשים וכו' אבל על הדינין נלעוו
 בני נח וכו'. מהתוס' בצ"ק פת. ד"ה יבא וכו' משמע
 שכוונת רש"י בזה לומר דכיון שעל הדינין נלעוו בני נח
 לכן כשרים עכו"ם לעדות ממון מן התורה וכן משמע מרש"י
 לקמן ד"ה פסולא דרבנן וכו' דכתב שערבאות בגיטין הוי
 פסולא דאורייתא שאין עדותן כשר לפי שאין בתורת גיטין
 וקידושין עכ"ל משמע שרש"י סובר שרק לענין גיטין
 וקידושין פסולים עכו"ם מה"ח לעדות לפי שאין בתורת גיטין
 וקידושין אבל לעדות ממון הם כשרים מן התורה וכן כתב
 הגהות אשר"י בשם ספר החכמה דעכו"ם אינם פסולים
 מן התורה אלא מטעם שהם גזולים אבל ערכאות דידעין
 דכו' דלא מרעי נפשיהו מהימני עכ"ל, והקשה ע"ז הקדוה"ח
 סי' ס"ח א"כ מה מקשי הגמרא לקמן י' דשטר מתנה
 שחומין עליו ערכאות הוי חספא בעלמא ותירץ דהנה
 כתבו התוס' בצ"צ נד: ד"ה נכרי וכו' שנכרי אינו קונה
 בשטר דישראל גופיה לא קנה בשטרא אלא משום דכתיב
 צירמיה ספר המקנה והתם ישראל הוי ע"ש ולכן כמו
 שעכו"ם פסולים בגיטין וקידושין משום שאינם בתורת גיטין
 וקידושין כך עכו"ם פסולים בשטר קנין משום דלאו בני
 שטרא קנין נינהו ולכן מקשי הגמרא דשטר מתנה שחומין
 עליו ערכאות הוי חספא בעלמא אבל בשטר ראיא לעולם
 אפשר לומר דהוי כשר מן התורה משום שעל הדינין נלעוו
 בני נח.

חשיב ערכאות רח"י שאין זה עדות חנה תקנת חכמים כמש"כ תו'
 ע' צ' ד"ה אע"פ, וכ"ה בהג"א וכ"כ הר"ן, ולא סגי בגט
 [ואפשר דענין דגא מרעי נפשיהו הוה חזקה דאפשר להכמים
 לדון על פיה כמו חזקה דאין אדם פורע תוך זמנו וכיו"צ, ואין
 הענין נחלט אלא בגמר דין, והא דהקשו חטו משה יחזקן מי לא
 מהימני י"ל דחזקה גברא שהוא מהימן זהו ענין עדות שהמרה
 תורה גדריה, אבל חזקה אחריתא צ"ד דנין על פיה, ומ"מ בגט
 לא מהגי חזקות כאלו דלא ניתן ענין זה אלא לדון בין אדם נהדרו
 ול"ע], והלכך בגט דמכשיר ר"ש אינה נשאת אלא עד שהביא

בענין: חיסורי מיתסרס

משה שווערד

1. רבינו בחיי שמות פרשת כי תשא פרק לד

(כז) כתב לך את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית. ...
ורבינו הקדוש שחבר המשנה ולמד אותם ברבים וכתבוה הכל בימיו, כונתו היתה כדי שלא תשכח תורה מישראל שראה הרשעה מתפשטת בעולם וישראל מתפזרין בגלות, על כן הותר לו לעשות כן משום שנאמר: (תהלים קיט, ככו) "עת לעשות לה' הפרו תורתך", וכתב וחבר המשנה שהיא תורה שבעל פה, ועל כן קראה "משנה" לפי שהיא שניה לתורה שבכתב ורובה לשון הקדש צח כתורה שבכתב, ואחרי כן נתמעטה החכמה וקצרו הלבבות ועמדו רבינא ורב אשי וחברו התלמוד שהוא פירוש המשנה, כי לרוב חכמת רבינו הקדוש וחכמת בני דורו היה פירוש התורה אצלם מבורר ופשוט מתוך המשנה, ואצל דורות רבינא ורב אשי היה עמוק וסתום מאד, ומזה אמרו בתלמוד על המשנה: (ברכות יג ב) חסורי מחסרה והכי קתני, שאין הכוונה להיות המשנה חסרה כלל חלילה, אבל הכוונה שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו מפני שאין אנו מגיעים לעומק חכמת דור של חכמי המשנה, ולפיכך עשו רבינא ורב אשי פירוש על המשנה והוא התלמוד ובארו ספקות המשנה והאריכו לשונם על לשון המשנה העמוק והסתום. ומה שאמר "אתך" כלומר בעבורך, כי בזכותו עשה עמם.

2. ספר השל"ה הקדוש - תורה שבעל פה - (י) כלל למד (ז)

בכמה מקומות בתלמוד חסורי מחסרה והכי קתני. ידוע שהדבר השלם הוא אשר לא יקבל לא תוספות ולא חסרון, ותורתנו היא תמימה, ואם כן איך אומר על המשנה שהיא חסירה. ומצאתי בספר שארית יוסף שכתב בשם הר"ר מתתיה הצרפתי, שכשאומר הגמרא חסורי מחסרה, שאין שם שום חסרון בפועל, כי איך נאמר שהתנא חסר, והאומר שהמשנה חסרה אחד מסמניה חייב. אבל ראוי שנאמר שרבי סדר המשנה דרך קצרה, ובאותן תיבות שבמשנה די להבין כוונת התנא והוא לא בא לבונן האבנים, ולעולם אותו חסרון שאומר חסורי מחסרה בכח לשון המשנה עומד רוח אלקים עמה לא חסרה דבר, והחסרון הוא בחיקנו ודעתינו, עד כאן לשונו. ועל זה נאמר כי לא דבר רק הוא מכם, ופירשו רז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) לא דבר רק, ואם הוא רק, הוא מכם. וכדמות זה מצאתי בספר הבטחון של הרמב"ן ז"ל שכתב וזה לשונו, יש פסוקים הרבה שאנו צריכים להוסיף בהן תיבה אחת או שנים כדי להבין פשוטו, ולא מפני חסרון ומקרא אלא מפני חסרוננו, שאין אנו מבינים לשון קודש אלא בענין שידמה ללשון שאנו שוקעים בו בגלות בעונותינו, עד כאן לשונו:

3. ספר השל"ה הקדוש - מסכת שבועות - פרק תורה אור (סג)

וכן אני מאמין אפילו במשניות שאומר בגמרא חסורי מחסרה כו', זהו לפי ערך הבנתנו, אבל רבינו הקדוש חיבר המשניות ברוח הקדוש ובמליצות לשון מובחר ועמוק עמוק הרמז בו, ואלו היה מובן אז לא צריכין לחסר, על כן לשון המשנה לא זזה ממקומה. וזהו ענין אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שכל הדברים הם כפשוטן ממש מי שמבינם, ולא דבר ריק - רק ממנו, וצריכין אנחנו לסרס:

4. הליכות עולם שער שני פרק ב

יד. בהרבה מקומות מגיה הגמ' המשנה ומוסיף בה דברים כאומרם חסורי מחסרה והכי קתני, ודוקא להוסיף אבל להחליף הדבר בהפכו לא, כדמוכח פרק קמא דכתובות גבי כל שלא נהג כמנהג הזה אין יכול לטעון טענת בתולים, ואמר אביי התם תני כל שנהג ואמר ליה רבא והא כל שלא נהג קתני. והטעם משום דאדם טועה בגירסא לחסר דבר על ידי שכחה אבל להחליף דבר בהפכו לא. וכן פירש רש"י ז"ל בכהאי גוונא פרקא קמא דסנהדרין:

5. כללי הגמרא (שם) [בית יוסף]

ומשמע דרשב"ג דיינו ת"ק ויש לתמוה למה היה חסרון במשנה שהוצרך לומר בקצת מקומות חסורי מחסרה וה"ק ולמה לא שנאה בתקנה, א"ל שהטעם מפני שכשהיו שונים על פה גרמה השכחה בקצת מקומות ושכחו קצת תיבות ולא רצה רבי לכתוב אלא כלשון שהיתה שגורה בפי רוב התלמידים עד משנה לא זזה ממקומה וסמך על המעיין שיבין החסרון ויגיה, וכ"כ התוס' ז"ל בפ"ק דנויר י"א ד"ה מי קתני⁹⁴ דדוקא היכא דמוכח החסרון יש כח להוסיף על לשון המשנה. כתב רשב"ם ז"ל פ' ע"פ (פסחים ק"א) אע"ג דאין לפרש הלשון השנוי בברייתא (אענין) [בענין]⁹⁵ זה אלא ע"י שאנו מסרסים אותה למפרע אפ"ה לא שייך חסורי מחסרה שהרי אין חסר ממנה כלום אלא ששנויה למפרע שבמקום שהל"ל אין לי אלא בלילה ביום מנין טעה התנא בשמועה ושנה אין לי אלא ביום בלילה מנין הילכך לא שייך למימר חסורי מחסרה:

6. תפארת ישראל - בועז מסכת ערכין פרק ד

(א) והקשו בתוס' למה לא ערבינהו ותנינהו, השנים והערכין בנערך. ותו ק"ל למה שני בלישנא. ברישא נקט נידר ובסיפא נערך. וכ"כ ק"ל בכל דוכתא דתני חסורי מחסרא וה"ק, א"כ למה לא הגיהו המשנה. ולמה באמת הוה נקט תנא לישנא קטיעא. ואם ש"ל, שגם כאשר באמת חס"מ יש כוונה בהעניין באופן אחר, עכ"פ לא בכל דוכתא נוכל לתרץ כן. ולולא מסתפינא היה נ"ל ע"פ מ"ש תוס' שלהי מגילה [דל"ב א'] על השונה בלא זימרא, וכ"כ אמרי' [ביצה כ"ד א'] גמרא גמור זמורתא תהא, שהיו להן זמירות מיוחדות לכל משנה ומשנה. **ולפע"ד היה זה כדי לחזק המשנה בכח הזכרון, מדהיו שונין המשניות על פה אפי' בימי רבי [כרש"י ב"מ דל"ג א].** וע"י הניגון נזכר היטב לישנא דמתני', באשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה. **ולכן כמה פעמים בחר התנא ג"כ במלה זאת ולפעמים באחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה. ומה"ט לפעמים נשנה בבא שגראית יתירה במשנה זו ואצ"ל זו,** אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר. **ומה"ט אף שהי' חסורי מחסרא הניחוה כן,** מדמובן ממילא דאל"כ יהיה מעשה לסתור, ואם היו מבלבלים המלות יתבלבל השיר המיוחד לה ויתבלבל הזכרון, ותשתכח המשנה ח"ו, ובדבר זה יתורץ כמה קושיות ודקדוקים. ושמו"ר זה, דאם גם ברוב פעמים מונחים פנינים יקרים בשינוי לשון התנא עכ"פ במקום שלא ידענו טעם אחר נסתפק א"ע בטעם זה, שהוא ג"כ אמיתי בעצמו:

25. שערים מצויינים בהלכה ב"מ ז

והא דהשאר רבינו הקדוש החסרון בהמשנה ולא שנאה כתיקונה, כתב הבי"י (נכ"ל הגמ' ש"ב פ"ב-ד) כיון שכשהיו שונים בע"פ גרמה השכחה בקצת מקומות ושכחו כמה תיבות, ולא רצה לכתוב אלא בלשון שהיתה שגורה בפי התלמידים, על דרך משנה לא זוהי ממקומה, וסמך על המעיין שיבין החסרון ויגיה, [ועי"ש בשלה"ק מה שהעיר עליו]. אמנם ע"י בתפא"י (ערכין פס"ד) דחז"ל לא הגיהו המשנה אף כשהיה חסורי מחסרא, מטעם שהיה להם זמירות מיוחדות לכל משנה נע"י תוס' מגילה (לב. ד"ה והשונה) שהיו רגילים לשנות המשנה בזמרה לפי שהיו שונים אותה ע"פ וע"י כך היו נזכרים יותר, וע"י בגמ' סנהדרין (צט"ז) זמר בכל יום כו', ועי"ש בריש. וע"ע בריש אהלות (פס"ז מ"ד) שיש לחזור על הלימוד כמו המזמר שחזר על הזמירות שלא ישתכחו ממנו, ולכן הניחוה כן שלא יתבלבל השיר המיוחד ויתבלבל הזכרון וישתכח המשנה ח"ו וכו' עי"ש. וע"י בשלה"ק (פס' שכונות ד"ה הרחקת) דמשניות הכתובים מזמנים הקודמים, יש בהם נקודות וטעמים.

תורתנו הוא תמימה, ובשארית יוסף הביא בשם ה"ר מתתיה הצרפתי, דבאמת אין שום חסרון בפועל, כי אין נאמר כן, שהאומר שהמשנה חסרה א' מסמניה חייב, אלא שרבי סידר המשנה בדרך קצרה ודי בזה להבין כוונת התנא, אלא החסרון הוא בדעתנו, והוסיף ע"ז השלה"ק שעי"ז נאמר "ואם ריק הוא מכס" נע"י ירושלמי פאה פ"א ה"א), וכדמות זה כתב הרמב"ן בספר הבטחון שיש הרבה פסוקים שצ"כ להוסיף תיבה או שנים כדי להבינו, ולא מפני חסרון המקרא אלא מפני חסרוננו, שאין אנו מבינים לה"ק אלא בענין שידמה ללשון שאנו שוקעים בו בעונותינו וכו', ועי"ש שהאריך הרבה בזה. וכע"ז מצאתי ברבינו בחי' (תשא לר"כ) שאין הכוונה להיות המשנה חסירה כלל, חלילה, אלא שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו, מפני שאין אנו מגיעים לעומק חכמת דור של חכמי המשנה, ולפיכך עשו רבינו ורב אשי פירוש על המשנה וביארו ספיקות המשנה, והאריכו לשונם על לשון המשנה העמוק והסתום.

וחסורי מחסרא והכי קתני. כתב בפאת השולחן (הקדמה) בשם הגר"א, דלאו אורחא שחיסר רבי דבר במשנה, אלא דרבי ס"ל כחד תנא וסתמיה אליביה, ולא חסר כלל, והגמ' ס"ל כאידך תנא ואליביה קאמר חסורי מחסרא והכי קתני. ועי' בשו"ת מלמד להועיל (ח"ג סי' סא) שהביא ראיה לדבריו. וראיתי בשלה"ק (תושבע"פ כלל י ד"ה בכמ"ק) שידוע שדבר השלם לא יקבל לא תוספות ולא חסרון, וא"כ איך אומר על משנה שהוא חסירה, והרי

26. דף על הדף בבא מציעא דף ז עמוד ב

בגמ': כולה רבי יוסי וחסורי מחסרא והכי קתני.

הרב מפוניבז' הביא בשם הגר"א (הובא במשאת המלך, כי תשא), שהקשה על מה שמצינו בגמרא, 'חסורי מחסרא והכי קתני', וצריך להבין מפני מה השמיענו התנא את ההלכה על ידי חסורי מיחסרא ולא אמרה מפורש.

אלא משום שאמרו במסכת גיטין (ס, ב), 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה', וכל ההיתר שכתבו את התורה הוא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, ולכן לא הותר לכתוב המשנה אלא במידה המצומצמת ביותר בכדי שיהא ניתן לעמוד על ההלכה, ועל כן במקומות שניתן ללמוד ההלכה גם על ידי חסורי מיחסרא אין היתר לפרש יותר.

הרמ"ע מפאנו (מאמר הנפש ד, א) כתב, דדבר זה מרומז בפסוק (שיר השירים ז, ב) 'חמוקי ירכיך', דהיינו דברים חמוקים וטמונים. ד'חמוקי' ראשי תבות, חסורי מיחסרי והכי קתני.

מאסקריא דספינתא וטבענא, אתא ההוא סבא
תנא ליה ונו', יעוי"ש, מבואר משם שכל
דברי הברייתות של ר' חייא ור' אושעיא
רמוזים במשנה, וכמו כן כל הדינים וההלכות
שנחתדשו אח"כ בדברי הגמרא והראשונים,
כולם כלולים ורמוזים בדברי המשנה, [וכמו
שהאריך בזה במתק לשונו מן הגר"ח
מואלחין זצוק"ל בהקדמתו לספרא
דציניעותא עם ביאור הגר"א]: והנה אם
נתבונן נראה הרבה פעמים במה דיש שקלא
וטריא וקושיות ותירוצים בגמרא על דברי
המשנה, ואוקימתות בכמה גווני, או חסורי
מחסרה וכו', ובכמה וכמה מקומות מהם
נראה דאם היה מפרש או מוסיף במשנה
תיבות אחדות, או לפעמים אפי' תיבה אחת,
היה ברור ומבורר כוונת המשנה, ולא היו
צריכים לכל היגיעה לאוקמי המשנה בכל
האוקימתות, ולפעמים שהרבה מהם גם
נדחים מהלכה במסקנת הגמ', ולכאורה יפלא
למה הסתיר רבינו הקדוש כ"כ ושנה בדרך
קצרה אף במקומות שהוספה מועטת היתה
מבוררת כוונת המשנה בבירור.

ונראה דהטעם בזה יש להבין ע"פ
המבואר לעיל בדברינו באורך, דכל עיקר
הכוונה בתורה שבעל פה הוא העמל והיגיעה
בתורה, ועל זה היתה כפיית ההר כגיגית על
תורה שבע"פ, שיהיה ע"י עמל ויגיעה דוקא,
ולכן אע"פ דלצורך הדורות ראה רבינו
הקדוש צורך לחבר חיבור המשנה ולכתוב
את התורה שבעל פה, כיון שראה
שהתלמידים מתמעטין והולכין והצרות
מתחדשות ובאות וישראל מתגלגלין והולכין
לקצוות, ולכן חיבר חיבור אחד להיות ביד
כולם (כלשון הרמב"ם נהקדמה לספר הי"ד), אבל
מכל מקום כל אלו ההלכות והדינים שראה
דיש מקום לרמזם ולהצפינם בדברי המשנה
הסתומים, ושההלכה המבוררת תצא לאורה

תיפוק ליה דפרשת שמע קדמה בתורה לזהיה
אם שמוע, עיי"ש מה שתירצו, אולם לפי
האמור לעיל בתנחומא, דפרשת שמע מדברת
על תורה שבע"פ, ופרשת ויהיה אם שמוע, על
תורה שבכתב, יובן בזה פשוט שאלת
המשנה, למה פרשת שמע, המדברת על
תורה שבע"פ, קדמה לזהיה אם שמוע
המדברת על תורה שבכתב, ובקריאת שמע
שמקבל עליו ג"כ עול תורה, היה לו להקדים
פרשת ויהיה, שהוא על תורה שבכתב,
לפרשת שמע שהוא על תושבע"פ, וע"ז
מתרץ, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים
תחלה ואח"כ עול מצוות.

והטעם שסמכה התורה בפרשה ראשונה
ענין לימוד התורה שבע"פ, לקבלת עול
מלכות שמים, י"ל ג"כ ע"פ התנחומא הנ"ל,
שהתורה שבע"פ היא עזה כמות וקשה
כשאל קנאתה ואין לומד אותה אלא מי
שאוהב את הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו
ובכל מאודו, ולומד אותה מתוך צער ויגיעה
בעזבו אחריו כל חמודי העוה"ז, וכמו
שהאריך שם המדרש, ובכן רק מי שמקבל
עליו עול מלכות שמים שלימה במסירות
נפשו ומאודו הוא שיכול ללמוד אותה, ולכן
סמכה התורה לימודה של תורה שבע"פ
לקבלת עול מלכות שמים.

ג

והנה בענין סידור המשניות שסידר רבינו
הקדוש (כמבואר צ"מ ל"ג ז' ונרש"י טס, ונהקדמה
הרמב"ם ל"יד המוקד), שהם היסוד לכל התורה
שבעל פה, כמו שמצינו בגמרא (כמוטת ס"ט ז',
ומענית כ"א א' עיי"ש), אילפא תלא נפשיה
באיסקריא דמכותא [בכללונסות ארזים
שתולים בה וילון הספינה - רש"י], אמר, אי
איכא דשאל ליה במתניתא דרבי חייא ור'
אושעיא ולא פשיטנא ליה ממתניתין, נפילנא

באר

בחוקותי

יוסף

עט

ע"י המשא ומתן בדברי המשנה, לעמוד על דיוקיה להקשות ולתרוץ, ומתוך כך לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא - שנם בדרך קצרה דוקא, וכלל כל אלו ההלכות ברמז ובקיצור, ועל ידי הקושיות והפירושים והדיוקים בדברי המשנה וכו', יתבוננו מהם בפלפול ובסברא ליישבם ולבררם, ולהוציא מהם ההלכה לאורה רק ע"י היגיעה והעמל.

וגם אחרי שנתבאר דברי המשנה בגמרא, במימרות ופירושי האמוראים שפירשו לנו דברי המשניות, עדיין אנו צריכים רוב יגיעה ועמל על כל סוגיה, ועל כל דין והלכה, להוציאו לאורה ע"פ דברי הראשונים והאחרונים מפרשי הגמרא ומבארי הלכותיה, עד שתמיד עלינו להתייגע בעמלה של תורה לכיור הלכות ופירושי התורה, וכל זה היה מעיקר הכוונה של תורה שבע"פ, שתהא נקנית רק ע"י עמל ויגיעה, ולכן גם אחר שהותר לנו לכתוב תורה שבע"פ משום עת

לעשות לה' וכו', עדיין נשארה בעיקרה "תורה שבע"פ" הנקנית בעמל ויגיעה, וע"ז בא צווי השי"ת אם בחוקותי תלכו, דלפי פירוש חז"ל הכוונה, שתהיו עמלים בתורה.

ויש להוסיף בזה יותר, דמלבד הטעם המבואר שתהא התורה נקנית רק ע"י העמל והיגיעה, הרי גם מעיקר הדין הוא דדברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומן בכתב, וההיתר לכתוב הוא רק משום עת לעשות לה' הפרו תורתך (כמס' ס' נ"ג, ונמסר י"ד נ"ג ע"ה) ולכן כתבו ופירשו רק עד כמה שהיה מההכרח לכתוב, אבל כל אלו הפירושים וההלכות שנוכל להוציאם מתוך המשא ומתן והפלפול והיגיעה בדברי המשנה והגמרא וכו', השאירם בכוונה באופן כזה, כדי שגם אחרי שנכתבו יהיו בבחינת "תורה שבעל פה", ושנצטרך להוציא המסקנא והבירור בהם מתוך הנכתב במשנה ובגמרא - רק ע"י היגיעה והמשא ומתן, שהיא תורה שבעל פה.

1. דף על הדף מסכת גיטין דף י עמוד ב

בגמ': דינא דמלכותא דינא. בפרשת דרכים (דרוש כב) הקשה על דברי הגמרא במסכת שבת (פח, א), שלבני ישראל יש טענת אונס כיון שקבלו את התורה בכפייה, הלוא כיון שהקדוש ברוך הוא מלך, ודינא דמלכותא דינא, ובאופן זה אין מועיל טענת אונס.

ותירץ, שהנה דעת רבנו תם, שדוקא אם המלך משווה גזירותיו על כל בני מלכותו אומרים דינא דמלכותא דינא, אבל אם גוזר רק על חלק מבני עמו, אין את הכלל הזה. ולפי זה יש לומר, כיון שהקדוש ברוך הוא כפה את עם ישראל בלבד, אין דינא דמלכותא דינא ושפיר מועיל טענת אונס.

ברם נמצא לפי זה, שעל שבע מצוות בני נח, כיון שניתנו לכל האומות, חל הכלל דדינא דמלכותא דינא, ואין מועיל כלל טענת אונס.

בעל הקצות החושן (הובא בפנינים משולחן גבוה, שמות) ביאר לפי זה את הויכוח שהיה בין פרעה למילדות, שפרעה אמר (שמות א, כב) 'מדוע לא עשית וגו'', הרי דינא דמלכותא דינא, וכיון שגזרתי עליכן בהיותי מלך, חייבות אתן לקיים מצוותי.

על כך השיבו לו המיילדות, 'כי לא כנשים המצרייות העבריות, היות שאין הגזירה שוה לכולם, שהרי היא ניתנה רק לנשים העבריות ולא למצרייות, נמצא שגזירה שלא ניתנה לכל האומה היא, ואין בה דין דינא דמלכותא, ולכן מיד ציוה פרעה לכל בני עמו אף על המצרים להשליך ילדיהן לניאור, ובכך קיימו אף היהודים את מצוותו.